

УДК 336.1

Тимошенко А. О., кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування, ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ВИТРАЧАнням БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ В УКРАЇНІ

У статті досліджено сутність і значення забезпечення ефективності управління витрачаанням бюджетних коштів в Україні. Визначено, що ефективність витрачаання бюджетних коштів є одним з найважливіших результатів управління, досягнення і поліпшення якого сприяє удосконаленню механізму розподілу та використання бюджетних коштів. Автором досліджено та проаналізовано інструменти бюджетного механізму, які виконують функцію розподілу та цільового використання бюджетних коштів і сприяють контролю за їх витрачаанням. Доведено, що взаємоузгоджена дія всіх інструментів бюджетного механізму сприяє забезпеченню ефективності управління витрачаанням бюджетних коштів. Розглянуто, проаналізовано та розраховано основні показники, інструменти та індикатори забезпечення ефективності управління витрачаанням бюджетних коштів. Запропоновано основні напрями вдосконалення системи забезпечення ефективності управління витрачаанням бюджетних коштів в Україні.

Ключові слова: бюджетні кошти, доходи бюджету, видатки бюджету, забезпечення ефективності, ефективність управління, управління витрачаанням бюджетних коштів..

Тимошенко А. А., кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансов, учета и налогообложения, Европейский университет», г. Киев, Украина

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ РАСПРЕДЕЛЕНИЕМ БЮДЖЕТНЫХ СРЕДСТВ В УКРАИНЕ

В статье исследована сущность и значение обеспечения эффективности управления расходованием бюджетных средств в Украине. Определено, что эффективность распределения бюджетных средств является одним из важнейших результатов управления, достижение и улучшение которого способствует совершенствованию механизма распределения и использования бюджетных средств. Автором исследованы и проанализированы инструменты бюджетного механизма, которые выполняют функцию распределения и целевого использования бюджетных средств и способствуют контролю за их распределением. Определено, что взаимосогласованное действие всех инструментов бюджетного механизма способствует обеспечению эффективности управления распределением бюджетных средств. Рассмотрены, проанализированы и рассчитаны основные показатели, инструменты и индикаторы обеспечения эффективности управления распределением бюджетных средств. Предложены основные направления совершенствования системы обеспечения эффективности управления распределением бюджетных средств в Украине.

Ключевые слова: бюджетные средства, доходы бюджета, расходы бюджета, обеспечение эффективности, эффективность управления, управление распределением бюджетных средств.

Timoshenko A., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Finance, Accounting and Taxation, European University, Kiev, Ukraine

ENSURING THE MANAGEMENT EFFICIENCY FOR THE BUDGET RESOURCES ALLOCATION IN UKRAINE

In the article, the essence and importance of ensuring the management efficiency for the budgetary funds allocation in Ukraine are investigated. It is determined that the efficiency of budget allocation is one of the most important results of management, the achievement and improvement of which contributes to the improvement of the mechanism for the allocation and use of budgetary funds. The author has studied and analyzed the budget mechanism tools that perform the function of allocation and targeted use of budgetary funds and help control their allocation. It is determined that the mutually agreed-upon action of all the instruments of the budgetary mechanism contributes to ensuring the effectiveness of budget allocation management. The main indicators, tools and figures for ensuring the management effectiveness for budget funds allocation were considered, analyzed and calculated. The main directions of improving the system for ensuring the effectiveness of managing the budgetary funds allocation in Ukraine are proposed.

The main directions for the improvement of the system of ensuring the management efficiency for the budget funds spending in Ukraine are proposed: compliance with the principles of conformity, stabilization, efficiency and adequacy, which will help to achieve the correspondence of volumes and dynamics of budget expenditures to the level of satisfaction of the population in public goods. Also, ensuring the volume and structure of budget expenditures will restrain social and economic tension, will contribute to the achievement of good performance indicators in managing budget spending, and ultimately, the creation of a favorable social and economic policy for the population of the state, and the like.

It is argued that these directions of ensuring the management efficiency of the budget funds allocation require strict observance and practical use. It is proved that the implementation of a new approach to ensuring the management efficiency for budget funds allocation will help to improve: the main elements of budgeting, control systems for spending budget funds, approaches to assessing the socioeconomic efficiency of budget expenditures; also increase: transparency of the activities of state bodies, efficiency and ensuring the rationality of the use and allocation of budgetary funds; welfare of the population, acceleration of economic development of the country and reaching the level of social development of the leading countries of the world and reducing inefficient expenditures.

Keywords: *budgetary funds, budget revenues, budget expenditures, the performance assurance, the management efficiency, budget allocation management.*

JEL Classification: E62.

Постановка проблеми. В умовах ринкових відносин, враховуючи обмеженість бюджетних ресурсів, питання забезпечення ефективного управління витрачанням бюджетних коштів в Україні є досить актуальним. Зазначена проблема є однією з найскладніших питань бюджетного регулювання, дієвим інструментом якого, що здійснює вплив на соціально-економічні процеси в країні та забезпечення їх

стабілізації, є державний бюджет. Важливе значення при цьому належить забезпеченню “достатніх” обсягів доходів бюджету усіх рівнів; визначенню пріоритетних напрямів витрачання бюджетних коштів, їх фінансування; забезпеченню контролю за їх цільовим використанням та ефективності управління витрачанням бюджетних коштів на державному і місцевому рівнях. Саме тому, особлива роль належить створенню

управлінської системи, яка забезпечуватиме ефективне виконання і витрачання бюджетних коштів.

Отримання позитивного ефекту від використання бюджетних коштів є одним з найважливіших результатів управління, чому сприятиме удосконалення механізму розподілу та використання бюджетних коштів. Це дозволить вирішити нагальні проблеми сьогодення, які виникають і особливо загострюються в сучасних економічних реаліях. Раціональне використання бюджетних коштів є важливим фактором зростання добробуту та прискорення соціально-економічного розвитку країни [1, с.95].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі напрями досліджень, що стосуються бюджетної політики та ефективності витрачання бюджетних коштів відображені у роботах Л. Алексеєнко, М. Артуса, В. Мельника, І. Канцура, О. Корнієнко, Т. Куценко, І. Лопушинського, Г. Лопушняка, В. Опаріна, Ю. Пасічника, Н. Прокопенко, Ю. Скулиш, С. Слухай, І. Стефанюк, О. Тищенко, В. Федосова, І. Чуркіної та ін. Однак подальшого дослідження потребують питання формування нових підходів щодо забезпечення ефективності управління витрачанням бюджетних коштів в Україні, визначення їх основних пріоритетних напрямів з метою стабілізації соціально-економічного рівня розвитку країни, що визначає актуальність теми обраного дослідження, зумовлює постановку його мети і завдань.

Формулювання цілей дослідження.

Метою статті є дослідження ефективності управління витрачанням бюджетних коштів в Україні в сучасних економічних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження питання ефективності є одним з ключових у сфері як фінансів, так і економіки в цілому. Ефективність витрачання бюджетних коштів слід розглядати як співвідношення ефекту (результату) до витрат на його одержання, а саме - ступінь досягнення цілей бюджету до

витрат, понесених на їх отримання (фінансові, економічні тощо). Тобто ефективність витрачання бюджетних коштів – це показник виконання бюджету, співвідношення отриманих доходів бюджету. Ст.2 Бюджетного кодексу України регламентує наступне визначення: управління бюджетними коштами - сукупність дій учасника бюджетного процесу відповідно до його повноважень, пов'язаних з формуванням та використанням бюджетних коштів, здійсненням контролю за дотриманням бюджетного законодавства, які спрямовані на досягнення цілей, завдань і конкретних результатів своєї діяльності та забезпечення ефективного, результативного і цільового використання бюджетних коштів [2].

За допомогою бюджету, який формується на основі податкових надходжень, держава може сама спрямовувати вивільнені ресурси із індивідуальної сфери на фінансування суспільних благ. Так, в процесі перерозподілу доходів важливе значення займає бюджет, який є інструментом перерозподілу ВВП з метою забезпечення соціальної рівності. Даний процес відбувається для зменшення майнового розшарування населення, підтримки соціального захисту та соціального забезпечення найбільш вразливих груп населення, створення сприятливого соціально-економічного клімату в державі тощо. Підвищенню ролі бюджету в будь-яких процесах, що відбуваються в країні, сприяє, зокрема, удосконалення процесу фінансування й ефективне використання бюджетних коштів [3, с. 38].

Як зазначає І. Канцур [4], основним фундаментальним показником бюджетної політики є окреслення основних напрямів формування й використання бюджету відповідно до пріоритетних завдань соціально-економічного розвитку країни, механізм розробки яких ґрунтується на визначенні чітких форм, методів, принципів і видів організації бюджетних відносин та управління бюджетним процесом. Реалізація бюджетної політики здійснюється за

допомогою синергетичного ефекту заходів стратегічного та тактичного характеру та сукупності елементів бюджетного механізму. Тобто соціально-економічний розвиток та економічне зростання країни залежать від цілей бюджетної політики, впровадження яких у практичне буття здійснюватиметься завдяки якісному бюджетному прогнозуванню та дії ефективних

інструментів бюджетного механізму, до яких вітчизняні вчені відносять: суб'єкти бюджетного процесу, бюджетні плани, бюджетні норми і нормативи, доходи бюджету, видатки бюджету, бюджетні санкції, бюджетний контроль, міжбюджетний баланс, автоматизація бюджетного процесу [5, с. 18] (рис.1).

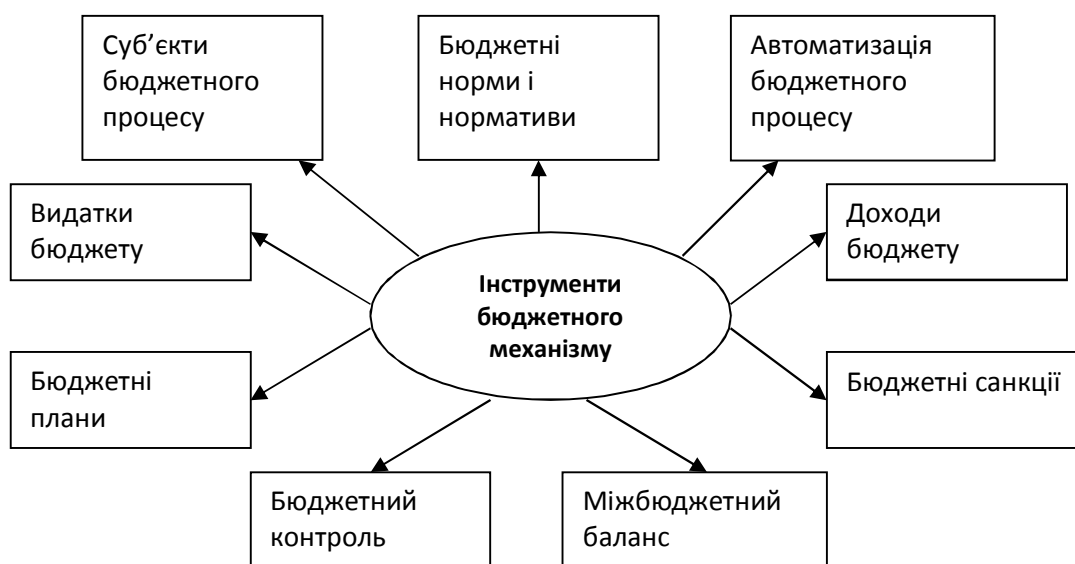

Рисунок 1 – Інструменти бюджетного механізму

Джерело: узагальнено автором на основі [5, с. 18]

Так, за допомогою бюджетних планів держава забезпечує можливість визначити альтернативні методи вирішення проблемних питань соціально-економічного розвитку держави, а бюджетне планування виступає важливим інструментом підвищення ефективності витрачання коштів бюджету. При цьому, гарантованим мінімумом витрат на будь-які потреби є бюджетні норми та нормативи. Використовуючи видатки бюджету, держава впливає на загальний рівень доходів і життя населення та відображає перерозподільчі процеси в країні. Ефективність державних витрат забезпечується в тому випадку, коли вони стимулюють економічне зростання, покращують формування сукупного попиту і споживання та соціально-економічний розвиток країни [5, с. 37].

За допомогою бюджетного контролю можна виявити та попередити порушення у бюджетному механізмі щодо цільового використання бюджетних коштів. Він сприяє зростанню доходів бюджету, ефективному їх використанню, виступає найважливішою умовою функціонування та розвитку країни, дає змогу вплинути на захищеність соціальних інтересів суспільства. А саме, у разі виявлення бюджетних порушень щодо використання бюджетних коштів на утримання, розбудову суб'єктів соціальної сфери застосовуються різного роду бюджетні санкції за такі дії та у разі нерівномірного розподілу коштів між бюджетами одного рівня. За допомогою міжбюджетного балансу забезпечується вирівнювання нерівностей між адміністративно-територіальними одиницями. При цьому основним

інструментом міжбюджетного вирівнювання є міжбюджетні трансферти. Також слід зазначити, що більш раціональному розподілу бюджетних коштів при забезпеченні міжбюджетного балансу і цільовому використанню коштів державного бюджету сприятиме покращення автоматизації бюджетного процесу [5, с. 38]. Таким чином, інструменти бюджетного механізму виконують функцію розподілу та цільового використання бюджетних коштів і сприяють контролю за їх витрачанням, а взаємоузгоджена дія всіх інструментів бюджетного механізму сприятиме забезпеченню ефективності управління витрачанням бюджетних коштів в Україні.

В умовах нестабільності світової економіки і ресурсних обмежень особливого значення набуває прийняття своєчасних й ефективних рішень, можливість на стадії планування проводити сценарні розрахунки і здійснювати превентивний контроль витрат, їх відповідності меті та завданням, поставленим органами влади всіх рівнів. Цим цілям відповідає розроблення і практична реалізація системи бюджетування як процесу управління витрачанням бюджетних коштів. Бюджетування у сфері централізованих фінансів дає змогу розв'язати проблеми управління державними фінансовими ресурсами, концентрувати видатки на пріоритетних напрямках державної соціально-економічної політики як на державному, так і на місцевому рівнях, отримувати заплановані результати [6, с. 231]. Автор поділяє думку І. Є. Чуркіної [6, с. 232], яка зазначає, що на сучасному етапі основним методом управління ефективністю витрачання бюджетних коштів є бюджетування, основна мета якого – розподіл бюджетних коштів з урахуванням досягнення конкретних суспільно важливих цілей відповідно до пріоритетів державної політики. Цей метод спрямований на отримання соціально-економічних ефектів від надання бюджетних послуг та діяльності держави, моніторинг і контроль за реалізацією поставлених цілей і результатів, а

також забезпечення якості бюджетного планування та управління державними фінансами.

Відповідно до Проекту Постанови про основні напрями бюджетної політики на 2018-2020 рр. вперше в Україні запроваджується середньострокове бюджетування на три роки, що передбачає посилення бюджетної дисципліни та запровадження проактивного (гнучкого та адаптивного) механізму управління бюджетними коштами, який забезпечить вчасне прийняття виважених рішень. Це сприятиме забезпеченню фінансової стабільності та зміцненню економічного зростання у середньостроковій перспективі [7]. Це перші, на нашу думку, кроки, які повинні позитивно вплинути на бюджетний процес як дохідної складової (формування доходів бюджету), так і видаткової складової, що сприятиме ефективному управлінню бюджетними коштами держави.

Головними принципами, на яких ґрунтуються основні напрями бюджетної політики на 2018-2020 рр. є наступні: прискорення економічного зростання, впровадження ефективного врядування, розвиток людського капіталу, встановлення верховенства права і боротьба з корупцією, забезпечення безпеки та оборони держави. Одним з основних шляхів реалізації зазначених принципів, який безпосередньо стосується формування дохідної і видаткової частин бюджету, є: підвищення результативності використання бюджетних коштів за рахунок посилення зв'язку бюджетних призначень із стратегічними пріоритетами держави і здійснення оцінки ефективності та доцільності видатків [7].

Основними показниками при визначенні ефективності витрачання бюджетних коштів є:

- відповідність витрачання коштів поставленим цілям і задачам;
- рівень задоволення потреб суспільства в процесі витрачання коштів бюджету;
- оптимізація витрачання коштів з метою вирішення поставлених задач;

– забезпечення черговості витрачання коштів за визначеними напрямками;

– відповідність фактичної вартості товарів та послуг, придбаних за бюджетні кошти, справедливій вартості;

– дотримання строків оплати продукції (товарів, послуг), що купуються за бюджетні кошти [8]. Тобто ефективність витрачання бюджетних коштів залежить від ступеня задоволення потреб суспільства (відповідність видатків кошторису), визначення співвідношення між досягнутими результатами та величиною витрат (оплата товарів та послуг за справедливою вартістю) і врахування фактора часу (здійснення видатків у передбачені строки).

Вітчизняні вчені [6, с. 231] виділяють наступні інструменти управління ефективністю бюджетних видатків на сучасному етапі соціально-економічного розвитку:

1. Аудит ефективності, методичний інструментарій якого – методики оцінки економності використання державних коштів, оцінки продуктивності використання трудових, фінансових та інших ресурсів, оцінки результативності діяльності з виконання поставлених завдань, досягнення фактичних результатів у порівнянні з плановими показниками з урахуванням обсягу наданих ресурсів.

2. Контроль діяльності органів управління, що включає оцінку соціально-економічного розвитку країни, ефективності використання бюджетних ресурсів, а також процесу реалізації інституційних реформ в бюджетній сфері.

3. Оцінка якості бюджетного менеджменту, в рамках якої застосовується методика оцінки ефективності обраних способів використання фінансових ресурсів для досягнення цілей соціально-економічної політики і методика оцінки ефективності виконання прийнятих рішень.

4. Бюджетування, орієнтоване на результат, що передбачає оцінку ефективності реалізації довгострокових цільових програм.

5. Аналіз ефективності діяльності підвідомчих організацій, що включає регулярне вимірювання та реєстрацію поточних значень фінансових показників, співставлення отриманих даних зі встановленими критичними значеннями показників і аналіз причин досягнення або недосягнення запланованих результатів.

6. Аналіз ефективності бюджетної послуги, його основні етапи: розрахунок виробничих і фінансових показників, співставлення отриманих критеріїв результативності до встановлених нормативів, рейтингова оцінка.

7. Аналіз ефективності бюджетних інвестицій, що включає розрахунок показників поточних і кінцевих результатів, розрахунок інтегрального показника результативності, розрахунок показника ефективності як відношення результатів до витрат, співставлення отриманих показників.

Таким чином, кожен із зазначених вище інструментів управління ефективністю витрачання бюджетних коштів має свої особливості та спрямований на досягнення своїх цілей і завдань. Тому необхідним є застосування тих інструментів, які є найбільш дієвими та не потребують додаткових витрат з бюджету з однієї сторони і не знижують життєвий рівень населення країни з іншої. А ефективний розподіл та цільове використання бюджетних коштів повинні в подальшому сприяти соціально-економічному розвитку країни.

Основними показниками ефективності витрачання бюджетних коштів є чіткі показники результативності [8], а саме:

показник витрат, показник випуску та показники кінцевих результатів діяльності, індикатором яких є:

– соціальна ефективність – рівень досягнення поставлених цілей, певного соціального ефекту в відсотковому або абсолютному вираженні (як конкретний результат щодо всього населення або певної групи людей, які отримали вигоду, наприклад, зниження рівня вуглекислого газу в атмосфері, скорочення злочинності, число

працевлаштованих безробітних, вилікуваних хворих, підвищення загального рівня освіти населення);

– економічна ефективність – вартість витрат на одиницю випуску продукції (виконання робіт, надання послуг, наприклад, при будівництві школи таким показником можуть бути витрати держави на створення одного навчального місця);

– соціально-економічна ефективність – співвідношення отриманого соціального ефекту і здійснених витрат;

– економія – забезпечення оптимальності, економічної рентабельності придбання і використання трудових, фінансових і матеріальних ресурсів.

Таким чином, одним із головних критеріїв ефективності витрачання бюджетних коштів є результативність та досягнення поставлених цілей, а соціальна ефективність виступає як рівень досягнення певного соціального ефекту. Тому вважаємо за доцільне дослідити та проаналізувати ефективність управління витрачання бюджетних коштів в контексті розвитку соціальної сфери, яка є одним з найактивніших елементів усіх соціальних процесів, частиною економічної системи, функціональним призначенням якої є надання соціальних послуг. Розвиток

соціальної сфери залежить як від наповнення бюджету, так і від ефективного його розподілу. При цьому, варто зазначити, що в Україні, як і в будь-якій іншій державі, основним показником соціалізації економіки є підвищення рівня та якості життя. Водночас мають бути враховані моральні та духовні аспекти розвитку особистості. Адже економіка – це частина загального механізму суспільного розвитку, всі елементи якого взаємодіють один з іншим і однаково важливі, де стабільність і життєздатність держави визначаються, перш за все, рівнем моральності та духовного розвитку громадян, а не лише станом економіки [9, с.20].

Аналізуючи структуру Зведеного бюджету України протягом 2012-2016 рр. (табл.1), варто відзначити, що найбільшу частку видатків в структурі займають видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, які становили у 2016 р. майже 31%, тобто займають майже третину всіх видатків бюджету (рис.2). Зазначена стаття видатків не має стійкої тенденції до зростання протягом досліджуваного періоду порівняно з попереднім роком, адже у 2014 р. видатки були меншими на 7058 млн грн, порівняно з 2013 р.

Таблиця 1 Структура видатків Зведеного бюджету України у 2012-2016 рр., млн грн

Показник	Рік					
	2012	2013	2014	2015	2016	2016/2012 (+/-)
Загальнодержавні функції	54 590	61 702	76 846	117 642	134 257	79667
Оборона	14 487	14 844	27 365	52 016	59 359	44872
Громадський порядок, безпека та судова влада	36 681	39 409	44 865	54 963	72 057	35376
Економічна діяльність	62 377	50 758	43 638	56 257	66 191	3814
Охорона навколишнього природного середовища	5 298	5 594	3 482	5 530	6 255	957
Житлово-комунальне господарство	20 060	7 705	17 809	15 700	17 548	-2512
Охорона здоров'я	58 454	61 569	57 150	71 001	75 503	17049
Духовний та фізичний розвиток	13 640	13 661	13 858	16 228	16 898	3258
Освіта	101 561	105 539	100 110	114 193	129 438	27877
Соціальний захист та соціальне забезпечення	125 307	145 063	138 005	176 340	258 326	133019
Всього	492 455	505 844	523 126	679 871	835 832	343377

Джерело: побудовано автором за даними [10]

Наступними за обсягом є видатки на загальнодержавні функції та на освіту (табл.1), їх розмір варіюється протягом досліджуваного періоду в межах 11,09-16,06% та 20,62-15,49% відповідно. Це свідчить, що видатки на загальнодержавні функції щороку зростали починаючи з 2012 р. з 11,09% до 16,06% у 2016 р. Однак найбільша їх частка була у 2015 р. і становила 17,3%. Що

стосується частки видатків на освіту, то спостерігається тенденція до зменшення в загальній структурі всіх видатків бюджету з 20,62% у 2012 р. до 15,49% у 2016 р. У 2013 р. частка видатків на освіту була найбільшою протягом 2012-2016 рр. і становила 20,86%, а починаючи з 2014 р. відслідковується поступове її зниження.

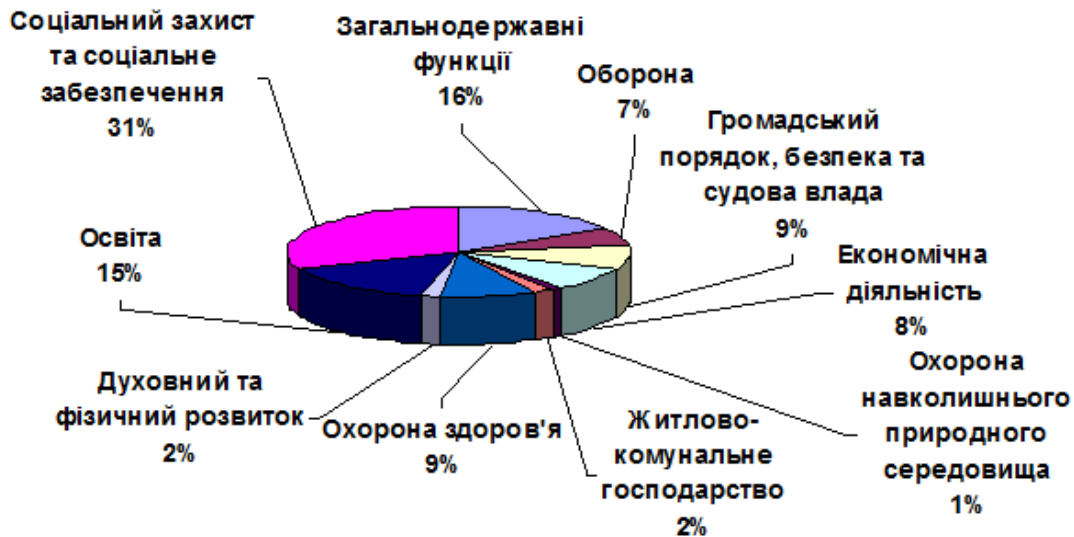

Рисунок 2 – Структура видатків Зведеного бюджету України у 2016 р., %

Джерело: побудовано автором на основі розрахунків табл. 1 за даними [10]

У 2016 р. майже в одному діапазоні здійснювались видатки на оборону, громадський порядок, безпеку та судову владу, економічну діяльність та охорону здоров'я. Їх частка в середньому становила 8%. При співставленні показників структури видатків 2016 р. з аналогічними показниками за 2012 р., можна констатувати, що відбулись значні зміни в розподілі та перерозподілі усіх видатків бюджету, як в їх частці, так і в обсягах (див. табл.1). Найбільші обсяги видатків бюджету були спрямовані на соціальний захист та соціальне забезпечення і на загальнодержавні функції, що здійснювалося за рахунок скорочення статей видатків на освіту, охорону здоров'я, економічну діяльність тощо. Застосування такого підходу до перерозподілу фінансових ресурсів видаткової частини бюджету негативно впливає на рівень життя населення та забезпечення його соціальними послугами і

соціально-економічний розвиток країни загалом. Підтвердженням вище сказаного є результати аналізу окремих статей видатків Зведеного бюджету України і виявлені тенденції, що стосуються ефективності управління витрачанням бюджетних коштів.

Якщо проаналізувати структуру видатків на забезпечення загальнодержавних функцій (табл. 2), то спостерігається, що найбільша частка видатків спрямована на обслуговування боргу. Даний показник починаючи з 2012 р. і до 2016 р. включно постійно збільшувався (у 2012 р. він становив 25191 млн грн, а у 2016 р. 96105 млн грн, тобто збільшився за період, що аналізується у 3,8 рази). Частка видатків на обслуговування боргу становила у 2016 р. майже дві третини всіх видатків на забезпечення загальнодержавних функцій (рис.3). Наступною за обсягом є стаття видатків на забезпечення адміністративного та

представницького функціонування державного апарату. Обсяг даної статті видатків також зростає протягом досліджуваного періоду з 20788 млн грн у 2012 р. до 30407 млн грн у 2016 р. (в 1,5 рази). Інші статті видатків забезпечення загальнодержавних функцій займають незначну частку і становлять приблизно в межах 0-3,47% (рис.3).

Таблиця 2. Видатки Зведеного бюджету України на забезпечення загальнодержавних функцій у 2012-2016 рр., млн грн

Показник	Рік					
	2012	2013	2014	2015	2016	2016/2012, +/-
Забезпечення адміністративного та представницького функціонування державного апарату	20 788	21 659	20 255	23 459	30 407	9619
Інші загальні функції державного управління	2 801	2 955	2 474	3 675	4 663	1862
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері державного управління	3 695	3 756	3 267	3 115	2 889	-806
Проведення виборів та референдумів	2 051	159	1 416	1 220	193	-1858
Економічна допомога зарубіжним країнам	64	0	0	0	0	-64
Обслуговування боргу	25 191	33 172	49 435	86 173	96 105	70914
Загальнодержавні функції	54 590	61 702	76 846	117 642	134 257	79667

Джерело: побудовано автором за даними [10]

На основі зазначеної вище тенденції варто зробити висновок, що в сучасних складних економічних умовах спостерігається неефективність даної складової видатків бюджету, про що говорить збільшення

вартості адміністративного та представницького функціонування державного апарату протягом досліджуваного періоду майже в 1,5 рази.

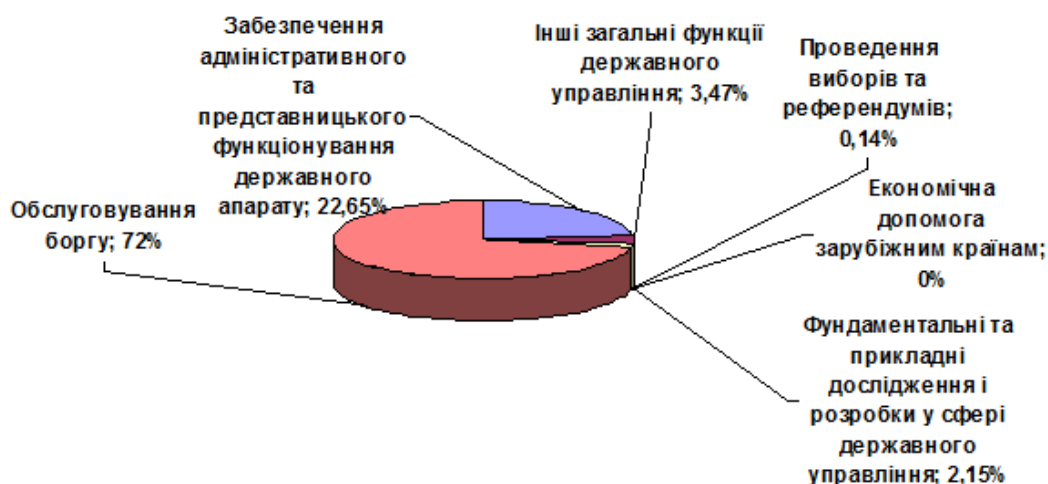

Рисунок 3 – Структура видатків Зведеного бюджету України на забезпечення загальнодержавних функцій у 2016 р., %

Джерело: побудовано автором на основі розрахунків табл. 2 за даними [10]

Досліджуючи видатки Зведеного бюджету України на охорону здоров'я протягом 2012-2016 рр. (табл.3), варто зазначити, що за окремими статтями видатків не спостерігається тенденція до щорічного зростання. Якщо загальна сума видатків на охорону здоров'я мала тенденцію зростання до 2013 р. (61569 млн грн) порівняно з 2012 р. (58454 млн грн), то в 2014 р. відслідковується зниження до 57150 млн грн, що пояснюється складним політико-економічним станом країни. У 2015 р. ситуація змінюється: розмір видатків за цей рік збільшується і в 2016 р. становить 75503 млн грн. Поряд з цим, варто відмітити негативний чинник в управлінні витрачанням бюджетних коштів: зменшення загальної суми видатків на заклади охорони здоров'я протягом досліджуваного періоду. Їх обсяг скоротився на 35024 млн грн у 2016 р.

порівняно з 2012 р. Незважаючи на таку тенденцію, виникає потреба зазначити, що, при аналізі структури даної статті видатків, майже на таку суму (32973 млн грн) зростає обсяг видатків у 2016 р. на поліклініки і амбулаторії, швидку та невідкладну допомогу порівняно з 2012 р. Позитивна тенденція спостерігається щодо видатків на медичну продукцію та обладнання, обсяг яких склав у 2016 р. 15242 млн грн (у 2012 р. та 2013 р. дана стаття видатків взагалі не фінансувалась). Майже однакові за обсягом видатки на лікарні та санаторно-курортні заклади, фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері охорони здоров'я, іншу діяльність у цій сфері, частка яких в середньому в структурі видатків на охорону здоров'я становить 8% (рис.4).

Таблиця 3 **Видатки Зведеного бюджету України на охорону здоров'я у 2012-2016 рр., млн грн**

Показник	Рік					
	2012	2013	2014	2015	2016	2016/2012 +,-
Медична продукція та обладнання	0	0	4	13 553	15 242	15242
Поліклініки і амбулаторії, швидка та невідкладна допомога	9 845	12 720	12 308	42 206	42 818	32973
Лікарні та санаторно-курортні заклади	39 817	40 252	36 864	4 507	4 793	-35024
Санітарно-профілактичні та протиепідемічні заходи і заклади	1 944	1 106	1 051	1 110	1 163	-781
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері охорони здоров'я	327	331	349	4 836	6 464	6137
Інша діяльність у сфері охорони здоров'я	6 521	7 160	6 575	4 789	5 023	-1498
Охорона здоров'я	58 454	61 569	57 150	71 001	75 503	17049

Джерело: побудовано автором за даними [10]

Враховуючи зростання обсягу видатків у 2016 р. як в цілому, так і за окремими статтями видатків, їх сума є незначною, порівняно з аналізом аналогічних показників досвіду зарубіжних країн та результатів

дослідження рівня життя населення України, що є негативним показником та вказує на неефективність управління витрачанням бюджетних коштів.

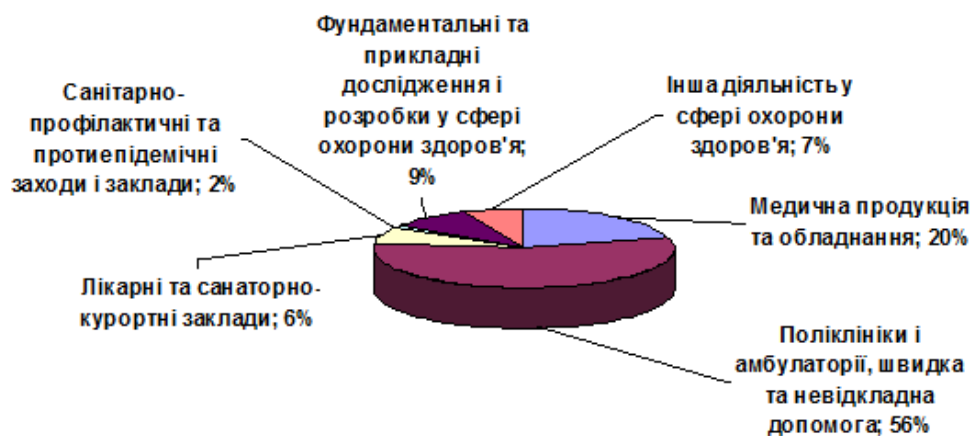

Рисунок 4 – Структура видатків Зведеного бюджету України на охорону здоров'я у 2016 р., %

Джерело: побудовано автором на основі розрахунків табл. 3 за даними [10]

Узагальнюючи результати аналізу видатків Зведеного бюджету України на освіту (табл. 4) необхідно зазначити, що найбільшу частку становлять видатки на загальну середню освіту: у 2012 р. їх обсяг становив 42459 млн грн, а в 2016 р. – 56532 млн грн, тобто збільшення фінансування на зазначені потреби відбулося в 1,3 рази. Видатки на вищу освіту займають друге за обсягом місце у загальній структурі видатків на освіту, їх частка становила 27,2% у 2016 р. (рис. 5).

Обсяг видатків на дошкільну освіту зріс з 14628 млн грн у 2012 р. до 20115 млн грн. у 2016 р. Якщо порівнювати зростання видатків на освіту за окремими їх статтях у 2016 р. порівняно з 2012 р., то прослідковується тенденція до зростання за всіма статтями за виключенням видатків на програми матеріального забезпечення навчальних закладів (зменшення становить 231 тис грн за період, що досліджується).

Таблиця 4 Видатки Зведеного бюджету України на освіту у 2012-2016 рр., млн грн

Показник	Рік					2016/2012 +,-
	2012	2013	2014	2015	2016	
Дошкільна освіта	14 628	15 662	15 186	18 142	20 115	5487
Загальна середня освіта	42 459	44 233	42 422	49 668	56 532	14073
Професійно-технічна освіта	6 034	6 360	5 885	6 171	6 182	148
Вища освіта	29 336	30 003	28 344	30 982	35 234	5898
Післядипломна освіта	938	995	893	952	1 059	121
Позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми	4 491	4 712	4 367	4 775	5 406	915
Програми матеріального забезпечення навчальних закладів	610	500	180	263	379	-231
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері освіти	696	666	577	678	804	108
Інші заклади та заходи у сфері освіти	2 369	2 407	2 254	2 562	3 726	1357
Освіта	101 561	105 539	100 110	114 193	129 438	27877

Джерело: побудовано автором за даними [10]

Загально відомий постулат: державна турбота про освіту – це піклування про створення потенціалу економічного зростання. Саме фінансування освіти визнається одним з найважливіших інвестицій у людський капітал. Динаміка бюджетних видатків на освіту протягом аналізованого періоду не мала тенденції до рівномірного зростання, хоча у переважній більшості періодів, видатки на освіту зростали

швидшими темпами, ніж видатки Зведеного бюджету України в цілому. Враховуючи зазначене, вони ще залишаються дуже низькими у порівнянні з іншими країнами і потребують суттєвого збільшення та забезпечення ефективності управління витрачанням коштів на освіту. При зростанні освітнього рівня населення вигоду отримує як кожен громадянин, так і держава в цілому.

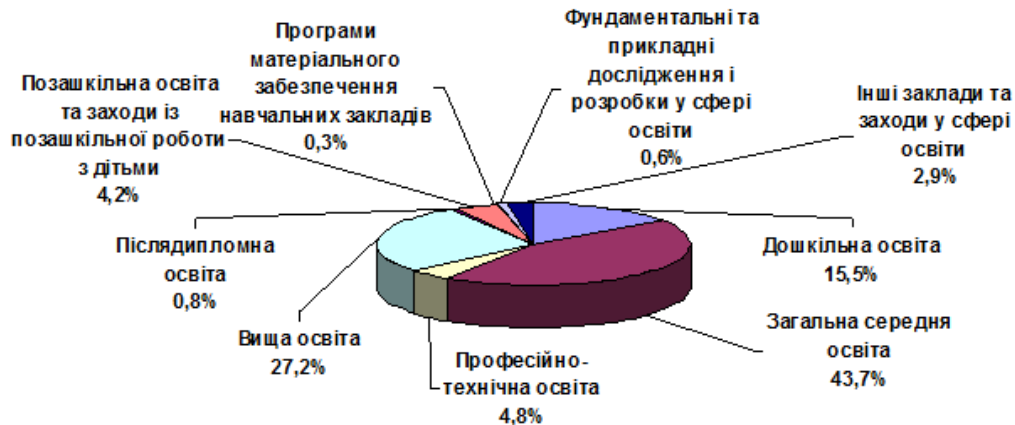

Рисунок 5 – Структура видатків Зведеного бюджету України на освіту у 2016 р., %

Джерело: побудовано автором на основі розрахунків табл. 4 за даними [10]

Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення передбачають створення безпечного соціального середовища людини. Зокрема, у ст. 46 Конституції України проголошується, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також: у старості та інших випадках, передбачених законом [15]. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення, створення мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Звідси, соціальний захист забезпечує певний матеріальний рівень (підтримку доходів, захист добробуту).

Це стосується як соціального страхування, так і соціальної допомоги щодо захисту прав дитини, матеріальна допомога для сімей з дітьми та дітей-інвалідів, соціальна робота в неблагополучних сім'ях, соціальний захист пенсіонерів, ветеранів, допомога у вирішенні житлового питання тощо. Найбільша частка видатків Зведеного бюджету України протягом 2012-2016 рр. припадала на соціальний захист пенсіонерів, питома вага якої становила 57,14% у 2016 р. в загальному обсязі всіх видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення (рис. 6). На другому місці за значимістю та величиною видатків знаходяться видатки на допомогу у вирішенні житлового питання, питома вага яких становила у 2016 р. 16,11%. Видатки за даною статтею мають тенденцію до різкого зростання протягом періоду, що досліджується (у 2016 р. вони зросли в 11,5 разів по відношенню до аналогічного показника за 2012 р.). Видатки на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді займали у 2016 р.

третє місце за обсягом всіх видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, їх частка становила 15,76 %. Видатки на соціальний захист безробітних, соціальний захист інших категорій населення та на

фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту мали тенденцію до скорочення протягом періоду, що досліджується.

Таблиця 5 Видатки Зведеного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2012-2016 рр., млн грн

Показник	Рік					Відхилення 2016/2012 (+,-)
	2012	2013	2014	2015	2016	
Соціальний захист на випадок непрацевдатності	6 605	7 682	7 961	8 699	10 309	3704
Соціальний захист пенсіонерів	68 280	87 264	79 813	99 587	147 611	79331
Соціальний захист ветеранів війни та праці	5 273	4 887	4 689	5 370	6 977	1704
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	29 878	35 711	36 399	36 480	40 707	10878
Соціальний захист безробітних	397	254	56	60	94	-303
Допомога у вирішенні житлового питання	3 601	2 681	2 599	15 516	41 625	38024
Соціальний захист інших категорій населення	10 324	5 737	5 572	8 616	8 338	-1986
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту	22	21	20	17	16	-6
Інша діяльність у сфері соціального захисту	927	825	896	1 995	2 649	1722
Соціальний захист	125 307	145 063	138 005	176 340	258 326	133019

Джерело: побудовано автором за даними [10]

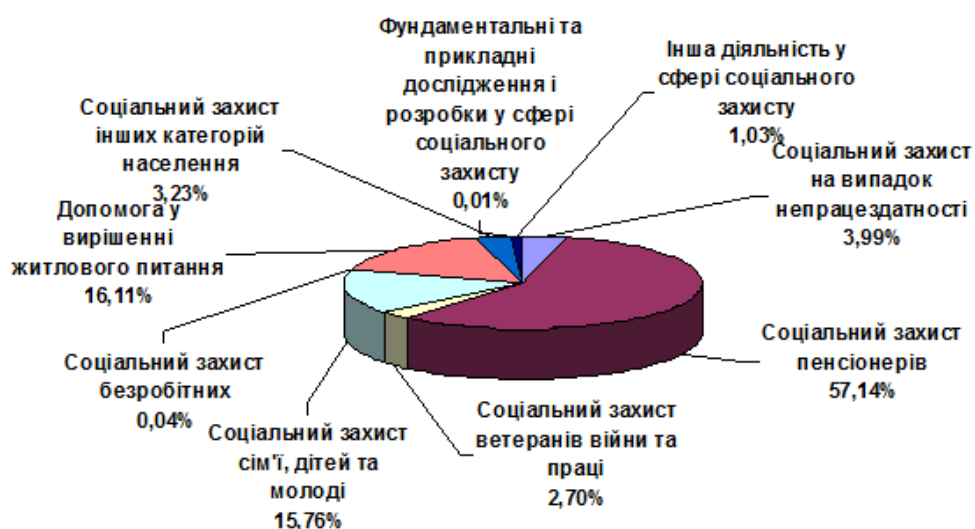

Рисунок 6 – Структура видатків Зведеного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2016 р., %

Джерело: побудовано автором на основі розрахунків табл. 5 за даними [10]

Таким чином, враховуючи зазначений обсяг видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, соціальні потреби найбільш вразливих груп населення України потребують ще більшого фінансового забезпечення та ефективнішого управління витрачанням коштів видаткової складової бюджету.

Поряд з цим, ще однією складовою визначення ефективності управління витрачанням бюджетних коштів в Україні є аналіз виконання плану видатків, який здійснюється на основі звітних даних про витрачання коштів бюджету на предмет відповідності цільовому призначенню цих коштів [14, с. 25], їх ефективності та економного використання. З даних табл. 6 спостерігається значне недофінансування

охорони навколишнього природного середовища. Аналогічна ситуація склалася і серед видатків на економічну діяльність, житлово-комунальне господарство та оборону. Невиконання плану бюджету стосується всіх статей видатків. Найменше відхилення становить за статтею соціальний захист та соціальне забезпечення (99,5% у 2016 р.). Однак в загальному обсязі виконання плану видатків зведеного бюджету України найвищих показник, за період, що досліджується, спостерігався у 2015 р. (94,8%). Таким чином, значне недофінансування та відхилення від плану виконання бюджету дає підстави стверджувати про неефективність управління бюджетними коштами та необхідність їх оптимізації.

Таблиця 6 Виконання плану видатків зведеного бюджету України у 2012-2016 рр., %

Показник	Рік					Відхилення 2016 р. до 2012 р. (+, -)
	2012	2013	2014	2015	2016	
Загальнодержавні функції	94,4	94,2	93,9	96,6	95,6	1,2
Оборона	83,4	91,8	95,1	95,3	89,0	5,6
Громадський порядок, безпека та судова влада	95,5	94,9	95,6	97,9	98,8	3,3
Економічна діяльність	80,3	75,0	76,9	84,5	83,8	3,6
Охорона навколишнього природного середовища	51,4	50,2	52,5	77,2	77,1	25,7
Житлово-комунальне господарство	87,3	61,2	82,3	86,8	85,5	-1,8
Охорона здоров'я	97,4	94,8	89,1	94,1	95,7	-0,3
Духовний та фізичний розвиток	90,1	88,6	84,3	90,9	94,5	5,3
Освіта	97,0	94,3	88,6	94,3	93,0	-4,0
Соціальний захист та соціальне забезпечення	97,4	98,3	90,7	98,8	99,5	2,1
Всього	92,4	91,2	88,9	94,8	94,6	2,2

Джерело: розраховано автором за даними [10]

Ефективність управління витрачанням бюджетних коштів можна також визначити за допомогою показника фінансової стійкості, рівень якого визначається обсягом коштів, що необхідні для забезпечення мінімальних видатків, визначених бюджетом і які спрямовані на фінансування заходів

забезпечення життєдіяльності населення країни. Даний показник характеризує коефіцієнт забезпечення бюджету, індекс видатків бюджету на душу населення, індекс видатків на 1 працюючого, індекс видатків у відсотках до ВВП тощо (табл.7).

Таблиця 7 Показники ефективності управління витрачанням бюджетних коштів в Україні у 2012-2016 рр.

Показник	Рік				
	2012	2013	2014	2015	2016
Коефіцієнт забезпечення бюджету, %	87,9	85,0	84,9	95,9	93,7
Індекс видатків бюджету на душу населення, грн.	10791	11105	11516	15837	19541
Індекс видатків на 1 працюючого, грн.	24194	24791	28945	41347	51336
Індекс видатків у % до ВВП, %	34,9	34,9	33,4	34,3	35,1

Джерело: складено та розраховано автором за даними [12, 13].

Аналізуючи розрахунки, спостерігається тенденція до зростання показників за всіма індексами протягом 2012-2016 рр., що пов'язано, швидше за все, із скороченням чисельності населення країни. Однак значення коефіцієнта забезпечення бюджету не рівномірне: у 2013-2014 рр. він зменшується відповідно до аналогічного показника попереднього періоду, у 2015 р. зростає і у 2016 р. знову проявляє схильність до зменшення. Така ситуація характеризується неефективністю управління витрачанням бюджетних коштів та потребує вдосконалення.

Висновки. Запропоновано основні напрями вдосконалення системи забезпечення ефективності управління витрачанням бюджетних коштів в Україні: дотримання принципів відповідності, стабілізації, результативності та достатності, що сприятиме досягненню відповідності обсягів і динаміки бюджетних витрат рівню задоволення населення в суспільних благах. Також, забезпечення обсягу і структури бюджетних витрат стримуватиме соціальну та економічну напруженість, сприяти-

ме досягненню якісних результативних показників при управлінні витрачанням бюджетних коштів, а, в кінцевому підсумку, створення сприятливої для населення соціально-економічної політики держави тощо.

Аргументовано, що зазначені напрями забезпечення ефективності управління витрачанням бюджетних коштів потребують чіткого дотримання та використання на практиці. Доведено, що реалізація нового підходу в забезпеченні ефективності управління витрачанням бюджетних коштів сприятиме удосконаленню: основних елементів бюджетування, системи контролю за витрачанням бюджетних коштів, підходів до оцінки соціально-економічної ефективності бюджетних витрат; також підвищенню: прозорості діяльності державних органів, ефективності та забезпеченню раціональності використання і розподілу бюджетних коштів; добробуту населення, прискоренню економічного розвитку країни та досягненню рівня соціального розвитку провідних країн світу та скороченню неефективних видатків.

Література:

1. Канцур І. Г. Ефективність використання бюджетних коштів на розвиток соціальної сфери / І. Г. Канцур, Г. В. Мамонова // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2014. – Випуск 3 (44). – С. 95-100.
2. Бюджетний кодекс України : закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/gQKjBs>.
3. Лопушняк Г. С. Бюджетне фінансування соціальних видатків в умовах трансформації економіки / Г. С. Лопушняк // Фінанси України. – 2010. – № 10. – С. 38-46.
4. Канцур І. Г. Бюджетна стратегія як елемент управління економічним ростом України в умовах євроінтеграційного курсу / І. Г. Канцур // Збірник наукових праць УДФСУ [Електронний ресурс]. – 2017. – № 2. – Режим доступу: <https://goo.gl/F92iLb>.
5. Мельник В. М. Фіскальний механізм забезпечення соціального розвитку України: монографія / В. М. Мельник, І. Г. Канцур, М. М. Мельник. – Тернопіль : ФОП Осадца В. М., 2017. – 200 с.
6. Чуркіна І. Є. Управління акумуляцією та витрачанням бюджетних коштів в контексті забезпечення ефективності функціонування бюджетної системи України / І. Є. Чуркіна // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент». – 2015. – Вип. 13. – С. 230-234.

7. Кудряшов В. П. Курс фінансів : навч. посіб. / В. П. Кудряшов. – К. : Знання, 2008. – 431 с.
8. Муєва Н. Б. Бюджетная задолженность в системе финансовых отношений / Н. Б. Муєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/7TA4Cv>.
9. Куценко В. І. Соціальний вектор економічного розвитку : монографія / Під наук. ред. д.е.н., проф., акад. НАН України Б. М. Данилишина. – К. : Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України, 2010. – 734 с.
10. Виконання державного бюджету / Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/pahpSK>.
11. Євтушенко Н. М. Управління акумуляцією та витратами бюджетних коштів [Електронний ресурс] / Н. М. Євтушенко, В. Виноградня // Економічний вісник університету. – Випуск № 33/1. – Режим доступу: [file:///C:/Users/HP/Downloads/ecvu_2017_33\(1\)_39.pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/ecvu_2017_33(1)_39.pdf)
12. Бюджет України. Ціна держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://costua.com/budget/expenditure/>
13. Населення України за 2015 рік. Демографічний щорічник / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/CQedtH>.
14. Прокопенко Н. С. Концептуальні підходи до механізму фінансування екологічних державних цільових програм / Н. С. Прокопенко, І. І. Дуднікова // Науковий вісник Полісся. – 2015. – № 4. – С. 25-36.
15. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://goo.gl/XvtwST>

References:

1. Kantsur, I. H. and Mamonova, H. V. (2014), "The Effectiveness of Using Budget Funds for the Development of the Social Sphere", *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya «Ekonomika»*, vol. 3 (44), pp. 95-100.
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "The Budget Code of Ukraine" [Online], available at: <https://goo.gl/gQKjBs> (Accessed 20 February 2018).
3. Lopushnyak, H. S. (2010), "Budgetary financing of social expenditures in the conditions of economic transformation", *Finansy Ukrayiny*, vol 10, pp. 38-46.
4. Kantsur, I. H. (2017), "Budgetary strategy as an element of management of economic growth of Ukraine in the conditions of the European integration course", *Zbirnyk naukovykh prats' UDFSU* [Online], available at: <https://goo.gl/F92iLb> (Accessed 20 February 2018).
5. Mel'nyk, V. M Kantsur, I. H. and Mel'nyk, M. M. (2017) *Fiskal'nyy mekhanizm zabezpechennya sotsial'noho rozvytku Ukrayiny* [Fiscal Mechanism for the Social Development of Ukraine], FOP Osadtsa V. M., Ternopil, Ukraine.
6. Churkina, I. YE. (2015), "Management of accumulation and spending of budget funds in the context of ensuring the efficiency of the functioning of the budget system of Ukraine", *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: «Ekonomika i menedzhment»*, vol. 13, pp. 230-234.
7. Kudryashov, V. P. (2008), *Kurs finansiv* [Course of Finance], Znannya, Kiev, Ukraine.
8. Mueva, N. B. "Budget debts in the system of financial relations" [Online], available at: <https://goo.gl/7TA4Cv> (Accessed 20 February 2018).
9. Kutsenko, V. I. (2010) *Sotsial'nyy vektor ekonomichnoho rozvytku* [Social vector of economic development], *Naukovo-vyrobnyche pidpryyemstvo «Vydavnytstvo «Naukova dumka» NAN Ukrayiny*, Kiev, Ukraine.
10. State Treasury Service of Ukraine, "Implementation of the State Budget" [Online], available at: <https://goo.gl/pahpSK> (Accessed 20 February 2018).
11. Yevtushenko, N. M. and Vynohradnya, V. (2017), "Management of accumulation and expenditures of budget funds", *Ekonomichnyy visnyk universytetu*, vol. 33/1 [Online], available at: [file:///C:/Users/HP/Downloads/ecvu_2017_33\(1\)_39.pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/ecvu_2017_33(1)_39.pdf) (Accessed 20 February 2018).
12. Byudzhnet Ukrayiny. Tsina derzhavy [Online], available at: <http://costua.com/budget/expenditure/> (Accessed 20 February 2018).
13. State Statistics Service of Ukraine, *Naselennya Ukrayiny za 2015 rik. Demohrafichnyy shchorichnyk* [Population of Ukraine for 2015. Demographic Yearbook] [Online], available at: <https://goo.gl/CQedtH> (Accessed 20 February 2018).
14. Prokopenko, N. S. (2015), "Conceptual approaches to the mechanism of financing of environmental state target programs", *Naukovyy visnyk Polissya*, vol. 4, pp. 25-36.
15. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), *Konstytutsiya Ukrayiny* [The Constitution of Ukraine] [Online], available at: <https://goo.gl/XvtwST> (Accessed 20 February 2018).

